

ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Заремська І.М.

викладач,

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

ЛЕКСИЧНІ ЛАКУНИ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

Гуманітарний поворот, який стався у лінгвістиці кінця ХХ століття, ознаменував появу нового напрямку дослідницьких пошуків, у межах якого мова розглядається у тісному зв'язку з культурою, де кожна з цих сутностей взаємодіють і взаємовпливають одна на одну.

Відправною точкою у дослідженні взаємозв'язку мови і культури є концепція Е. Сепіра, який зазначив, що мова і культура є неподільними, мова «проростає» в культурі «і є обов'язковою запорукою розвитку культури в цілому» [3, с. 223]. Розвиваючи свою думку, Е. Сепір наголошує: «Культуру можна розуміти як те, що робить і думає певне суспільство. Мова ж є тим, як думають...Зрозумілим є те, що зміст мови нерозривно пов'язаний з культурою» [3, с. 194-194].

Аналіз лінгвістичних концепцій Е. Сепіра, Б. Уорфа та Ф. Боаса дав змогу стверджувати, що всі вони об'єднані такими положеннями: 1) когнітивним розумінням культури як мисленнєвого конструкта; 2) теорією мови, яка розглядає її поза дихотомією «мова-мовлення», як абстрактну одиницю залежностей мовних одиниць; 3) великою увагою до статичних аспектів взаємовідношення мови і культури, коли мова є об'єктивним відображенням, найчастіше фізичної і соціальної, реальності. Г.В. Єлізарова вважає, що інтерес трьох названих корифеїв до статичного компонента взаємовідношень мови і культури дав поштовх досліджувати динамічний компонент, тобто комунікацію («етнографію говоріння», а в подальшому – «етнографію спілкування, комунікації») [1, с. 42-43].

Не суперечить цьому положенню й думка Д.Х. Хаймса, який вважає, що взаємозв'язок мови і культури є двостороннім і взаємозумовленим: «Мовні навички частково створюють культурну реальність... Культурні цінності і вірування частково створюють мовну реальність» [4, с. 232-233].

Одним із аспектів лінгвокультурних досліджень є зіставлення лексики декількох мов, які дають змогу виявити прогалини, білі плями в семантиці однієї з мов, які в науковій літературі прийнято називати лексичними лакунами. Поява лакун взагалі є наслідком неповноти або, навпаки, перевантаженості досвіду лінгвокультурної спільноти. Наслідком появи лакун

є неможливість доповнення досвіду однієї лінгвокультурної спільноти досвідом іншого, також культурно-мовного, об'єднання.

Національно-специфічні елементи в лексичних системах мов і культур в останні десятиліття широко досліджуються зарубіжними та вітчизняними науковцями, серед яких: Ж.Віне та Ж. Дарбельне, В. Муравйов (лакуни, пробіл, лакуна), К. Хейл (пробіл), Ю. Степанов (антислова, пробіли, або білі плями на семантичній карті мови), В. Чернов (приклади неперекладного характеру), І. Стернін (безеквіваленти, лексичний нуль, нульова лексема), Л. Бархударов (безеквівалентна або фонова лексика) тощо. Як бачимо, цей термін ще не дістав однозначного номінування та трактування. Однак нам імponує термін «лакуна», оскільки у найзагальнішому розумінні – це пропуск у тексті; поняття, яке наявне в одній мові, але відсутнє в іншій.

Зазначимо, що лакунарність наявна майже у всіх мовах світу. Говорячи про лексичну лакунарність, ми маємо на увазі не лише відсутність слів-еквівалентів у двох мовах, які взаємодіють, а й неможливість дослівного перекладу стійких словосполучень, тому їх переклад здійснюється за допомогою описових конструкцій, вільних і тимчасових словосполучень.

Виявити ж лакунарність можливо лише за умови здійснення компаративного або контрастивного дослідження двох текстів, або, якщо мова йде про комунікативний аспект, – двох дискурсів.

Цілком погоджуємось із думками учених, які вважають, що явище лакунарності справді феноменальне: з точки зору семіотики лексична лакуна означає однослівні найменування (нульова лексема, лексичний нуль); в аспекті семасіології – нематеріалізованих фонетично та графічно – деякий конструкт (концепт), набір семем, позбавлений до пори до часу свого формативу; з опозицій ономасіології – ідеальний зміст, що передує його об'єктивації в новому слові; в ракурсі системи мови – це природна, незаповнена ніша в його лексичному ярусі, пролом, провал у семантичному просторі мови (системна, потенційна лакуна); з точки зору теорії комунікації – відсутність у мові з тих чи тих причин загальноновживаної лексеми на позначення інформації, що узагальнено відображає позамовну дійсність, тобто слугує найменуванню комунікативно значущих понять або предметів (комунікативні лакуни), причини появи яких лежать за межами самої мови і зумовлені впливом екстралінгвістичних факторів – традиціями, культурою, звичаями, історичними умовами тощо [2, с. 106].

Явище мовної лакунарності є особливо важливим у галузі міжкультурної комунікації, оскільки в умовах ведення живого діалогу особливо важливим є адекватне розуміння співрозмовниками один одного. Для того, щоб забезпечити цю адекватність, необхідно особливу увагу зосередити на національно маркованому мовному матеріалі (семантичний рівень), на соціокультурних реаліях, які, будучи відображенням певного фрагменту культурного досвіду етносу, покликані формувати тезаурус комунікантів. Дотичним до зазначеного є поняття мовної картини світу, яка якраз і

формується із понять, що відображають процес об'єктивації світорозуміння (світоосвоєння) людиною навколишньої дійсності.

Саме ж існування лакун не можна вважати лінгвістичною «вадою», оскільки мова – живий організм, який постійно розвивається. Навпаки, лакунарність є ознакою динамізму і функціонування мови: деякі реалії під дією як зовнішніх, так і внутрішніх чинників зникають із нашого життя, а разом із ними зникають і слова, які їх називали. Крім того, відбуваються процеси «старіння» слів, за якого вони переходять до історизмів чи архаїзмів, а деякі – з'являються і своєю появою спричиняють появу нових слів (процес «народження» слів, поява неологізмів). «Іти в ногу» з таким мовним динамізмом можуть лише носії цієї мови, а представники іншої лінгвокультури зіштовхнуться із нерозумінням певних мовних універсалій – лексичними лакунами.

Заповнити такі лексичні прогалини можна за допомогою використання методу елімінування лакун, тобто їхнього декодування, заповнення. Одним із його прийомів є розкриття змісту слова (словосполучення) тими знаннями, які необхідні для адекватного освоєння і реагування на іншомовне висловлювання.

Обмежений обсяг цієї наукової розвідки не дає змоги глибшому розкриттю поняття «лакуни», однак можемо зробити висновок, що міжкультурні та міжмовні лакуни – один із пріоритетних векторів дослідження контактів та взаємодії соціумів, оскільки вони є відображенням національної специфіки будь-якої мови, її лінгвокультури, а також соціального, економічного, культурного, політичного буття її носіїв, оскільки лакуни є слотами національно-мовної картини світу і принципово відсутні у психології, традиціях, звичаях, концептосферах інших етноспільнот. Неспростовним є і той факт, що лакунарність є як теоретичною проблемою, так і проблемою практичного спрямування, яка активно досліджується науковцями різних студій: у загальному, порівняльному мовознавстві та у перекладознавстві. Лакунарність діє у всіх модусах – у мові, мовленні і мовленнєвій діяльності. Лакуна є одночасно і лінгвістичним, і культурним явищем, національно-специфічним елементом культури, що знайшла відповідне відображення в мові носіїв цієї культури, тому, безсумнівно, потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Елизарова Г.В. Культурологическая лингвистика (Опыт исследования понятия в методических целях) / Г.В. Елизарова. – СПб.: Бельведер, 2000. – 140 с.
2. Зуєнко Т.М. Дослідження поняття «лакуна» у лінгвістиці / Т.М. Зуєнко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Випуск 55., 2015. – С. 105-107.
3. Сэпир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии [пер. с англ.; общ. ред. и вступ. ст. А.И. Кибрика] / Э. Сепир. – М.: Изд. гр. «Прогресс», «Универс», 1993. – 656 с. (Филологи мира).
4. Хаймс Д. Х. Два типа лингвистической относительности / Д. Х. Хаймс // Новое в лингвистике. – 1975. – Вып. 7. – С. 229–298.